

## DISKUSE

---

### Regulérní svobodní zednáři a satanismus?

Ctírad Václav Pospíšil  
Veronika Řeháková

Nejenom v katolickém prostředí se ještě i dnes tu a tam šíří rádobý zaručené, nicméně ničím konkrétním nepodložené zprávy o satanismu svobodných zednářů. Je tomu opravdu tak? Mají tyto zvěsti nějaký reálný základ? Pokud ano, pak vyvstává otázka, kde hledat jejich skutečný kořen. Právě nastolená problematika je tématem nyní předkládané studie, která by chtěla na základě kritického studia dostupných pramenů a hlubších znalostí z dějin československého svobodného zednářství co nejvýrazněji a nejpersvědčivěji přispět k objasnění dané záležitosti.

První dva oddíly nynější studie mají dokumentační ráz, protože se v nich mapuje výskyt slov „Satan“<sup>1</sup> a „satanismus“ na stránkách dvou interních periodik prvorepublikových československých svobodných zednářů regulérních vůči Londýnu v letech 1925–1938. Sluší se podotknout, že nynější studie navazuje na předchozí příspěvky, které byly dříve uveřejněny v tomto vědeckém periodiku.<sup>2</sup> Z uvedeného důvodu nechceme, pokud to nebude z hlediska argumentační srozumitelnosti nutné, opakovat obecné informace o světovém a československém zednářství a o analyzovaných periodikách, protože to vše čtenář nalezne v článcích, zmíněných v poznámce pod čarou.

---

<sup>1</sup> V křesťanském prostředí se toto slovo píše zpravidla s malým počátečním písmenem. Jelikož se ale jedná o osobu, byť velmi specifickou a tajemnou, považujeme za správné používat velké počáteční písmeno.

<sup>2</sup> Srov. Ctírad V. Pospíšil – Veronika ŘEHÁKOVÁ – Jan SUŠER, „Tomáš G. Masaryk na stránkách periodika *Svobodný zednář* 1925–1932,“ *Studia theologica* 22, č. 4 (2020): 183–204, DOI: 10.5507/sth.2020.028; Ctírad V. Pospíšil – Veronika ŘEHÁKOVÁ – Jan SUŠER, „Tomáš G. Masaryk na stránkách periodika *Svobodný zednář* 1933–1938,“ *Studia theologica* 23, č. 1 (2021): 207–226, DOI: 10.5507/sth.2020.031; Ctírad V. Pospíšil – Veronika ŘEHÁKOVÁ – Jan SUŠER, „Tomáš G. Masaryk na stránkách periodika *Die drei Ringe* 1925–1938,“ *Studia theologica* 23, č. 2 (2021): 193–212, DOI: 10.5507/sth.2020.052.

V celkově třetí části stručně připomeneme problémy spjaté s možnými inklinacemi k satanismu či okultismu u různých organizací, které se tváří, jako kdyby patřily k zednářství, nicméně pro svoji vlastní povahu se nikdy nemohou dočkat uznání ze strany Londýna ani Paříže, a proto k zednářství v pravém slova smyslu nepatří. Zmínit ale budeme muset ještě několik dalších problematických záležitostí, které s předmětem našeho zájmu úzce souvisejí.

Ve čtvrtém bodu se pokusíme v titulu nastolenou otázku na základě výsledků našeho výzkumu nejenom zodpovědět, ale rovněž předložené řešení podepřít dalšími argumenty. Podotýkáme, že vzdělaný čtenář si položí otázku, proč se zabývat problémem, který vlastně neexistuje. Ano, mezi lidmi znalými a vzdělanými tomu tak je, nicméně, jak bylo řečeno hned na začátku, mezi těmi, kdo jen přejímají to, co se říká, tomu tak rozhodně není.<sup>3</sup> Jak jsme již vícekrát konstatovali, boj s předsudky a pomluvami je obdobou boje s pověrami, což vše je nedílnou součástí práce teologa. Dalším problémem je výrazně zastaralá literatura nejenom katolické, ale také profánní provenience, kterou i dnes leckdo oživuje a cituje třeba na internetu.

### 1. VÝRAZY „SATAN“ A „SATANISMUS“ NA STRÁNKÁCH PERIODIKA SVOBODNÝ ZEDNÁŘ (1925–1938) (= SZ)

Rozhodně není bez významu, že při zkoumání zmíněného periodika jsme nenarazili ani na sebemenší náznak vzývání Satana nebo identifikace Velkého Architekta s knížetem temnot.

<sup>3</sup> Velmi nedávná zkušenost profesora Pospíšila při návštěvě jednoho rehabilitačního oddělení na Praze 4 právě uvedené konstatování do jisté míry potvrzuje. Dvě magistry poskytující výše naznačenou důležitou službu reagovaly na zmínku o jednom oběma stranám známém lékaři, který je ve Vojenském a špitálním řádu sv. Lazara Jeruzalémského, zcela spontánní identifikací této organizace se zednářstvím. Uvedená záležitost se podle svědectví příslušníků řádu sv. Lazara k jejich zděšení notoricky opakuje. Co si dotyční pod tímto směřováním velmi odlišných identit představují: například to, že členové řádu svatého Lazara vědí všechno o budoucím pohybu světových cen zlata, nemovitostí, surovin, o příštím směřování politiky USA a o dalších podobných záležitostech. O tom všem členové uvedeného řádu vědí stejně málo jako my všichni. Po pravdě řečeno regulérní zednáři na tom budou s takovýmito vědomostmi obdobně. Ti, kdo zaslechli o satanismu zednářů, se mylně mohou domnívat, že členové řádu sv. Lazara také něco podobného tajně uctívají. Všechny tyto absurdity je třeba vytrvale vymycovat, aby jednoho dne už konečně přestaly zamořovat náš duchovní prostor.

Zmínka o Satanovi není v dotyčném periodiku mnoho. Souhrnně lze konstatovat, že společný jmenovatel téměř všech výskytnů je obrana proti různým falešným nařčením ze satanismu. Uvádět všechno by bylo úmorné, a proto se spokojíme s těmi výskyty, které mají vypovídací hodnotu vzhledem k našemu nynějšímu zájmu, jímž je svědectví o poměru mezi svobodnými zednáři v naší vlasti v dané době k problematice nečistého ducha.

V roce 1929 jsme narazili na velmi překvapivou zprávu, v níž se dozvídáme, že holandský jezuita, otec Hermann Grüber SJ, v celém světě známý odpůrce zednářů, napsal svým protivníkům dopis, v němž se zavazuje, že sice bude dál se zednáři a zejména některými jejich názory polemizovat, nicméně: „... že bude čeliti a potírati na své straně zneužívání fantastických zpráv o zednářství (zprávy o styku zednářů s ďáblem, o satanismu, o černé mši a podobně).“<sup>4</sup> Za to otec Grüber požadoval, aby svobodní zednáři ve svých postojích aplikovali stejnou slušnost vůči katolické církvi. Následně se dozvídáme, že podobnou cestou jako pater Grüber chtěli kráčet někteří francouzští jezuité.<sup>5</sup> Pakliže jezuita a odborník na zednářskou problematiku konstatuje výše uvedené skutečnosti, bylo by pravděpodobně na místě, aby mu bylo důvěřováno, protože kdyby býval zjistil mezi dobovými zednáři byt jen pouhý náznak satanismu, určitě by se nevyjadřoval o dané záležitosti jako o hloupé pomluvě.<sup>6</sup>

<sup>4</sup> (Autor neuveden), „Největší odpůrce zednářů v Nizozemí,“ SZ 3 (1929): 32. Podotýkáme, že v současnosti jsou zednářská periodika z první republiky veřejně dostupná v digitalizované podobě na stránkách Národní knihovny v Praze ve formě jednotlivých svazků – ročníků, které mají průběžné číslování stran. Z uvedeného důvodu se nám jeví uvádět číslo jednotlivých sešitů jako nadbytečný údaj, jenž vůbec nepřispívá k dohledatelnosti zdroje.

<sup>5</sup> „Ve Francii Páter Macé a Páter Bonsiroen, rovněž členové řádu Jezuitského, sledují právě takovou cestu jako nizozemský Páter Grüber. V římských kruzích, zejména na Slovensku, jistě vzbudí prohlášení Grüberovo, Macéovo a Bonsiroenovo zděšení. Neboť na Slovensku ještě věří v zednářský satanism, a ne-li v satanism, tož alespoň v to, že zednáři jsou židovští zaprodanci a zhoupci lidské společnosti.“ Tamtéž. Poznámka, autoři píší „Gruber“, což upravujeme podle jiných zdrojů, a tak sjednocujeme ortografii v nynějším článku.

<sup>6</sup> Dne 22. června 1928 se pater Grüber spolu s několika dalšími jezuity sešli v Cáchách se třemi vrcholnými představiteli zednářů z Německa a Rakouska. Srov. Josef STIMPFLE, „Dall'indagine dei vescovi tedeschi (1974–1980) al documento vaticano 1983,“ in Massimo Introvigne (ed.), *Massoneria e Religioni*, Torino: Elle Di Ci Leumann 1994, s. 162–182, zde 162. Mělo by se jednat o první takové setkání v dialogu mezi katolíky a zednáři ve dvacátém století.

V následujícím ročníku nacházíme obranu proti chronickým pomluvám, které o zednářích šíří profánní tisk, takže by mělo být zřejmé, že ony difamace byly v oné době obecnou a nikoli pouze katolickou záležitostí. Zednáři byli vytrvale označováni za satanisty, lidi nenáboženské, odrodilce, nepřátele společnosti, kteří se bratříčkují s Židy.<sup>7</sup>

O dva roky později se opět setkáváme s povzdechem, že profánní svět stále obviňuje zednáře ze satanismu:

... profánní svět, jenž takřka všechny dobré myšlenky dusí a přivádí tím celý svět na pokraj záhuby, odvažuje se připisovati zednářskou ideu Satanu a zednářství prohlašuje za satanism. Opak je pravda: řádný zednář hledá svůj správný poměr k Tvůrci Všemohíra.<sup>8</sup>

Povrchní zkoumatel by snadno mohl projektovat své vlastní předporozumění, či spíše předsudky do uvedené problematiky tak, jako kdyby pouze katolíci byli nositeli oněch pomluv, leč sami svobodní zednáři nás svými obranami poučují, že tomu přinejmenším v době první republiky bylo poněkud jinak. Z hříchu pomluvy je tu obviňován téměř biblicky „svět“, a nikoli pouze katolická církev, která zde dokonce ani není zmíněna. Další skutečnost, již je třeba důrazně podtrhnout, je identifikace Boha zednářů, Velkého Architekta s Bohem stvořitelem.<sup>9</sup>

V témže ročníku nacházíme další zprávu o pomlouvačných člancích z profánního tisku:

Pražský večerník z 15. června 1932 napsal: „Zednáři Na Bertramce. Kdyby někdo nevěděl, co to jsou zednáři, sloužiliž mu na vědomí, že je to církev proti církvi, církev satanova proti církvi Kristově. Jsou organisováni po všem světě a zasahují do všeho veřejného i soukromého života. Rozhodují o trůnech, ovládají ministry

<sup>7</sup> „I kdyby o nás psal profánní tisk příznivě, nebylo by nám to nic platné, kdyby zednářské zásady nenacházely místa v našich srdcích. Profánní tisk... Jsme v jeho sloupcích lidmi nenáboženskými, zaujatými proti křesťanství, nebo jsme dokonce satanisty. Jindy se nám vytýká beznárodnost, zakuklené nepřátelství vůči vlastnímu státu a – vedle satana – bratříčkování se židy.“ F. D., „Profánní tisk a zednáři,“ *SZ* 4 (1930): 35. Poznámka autorů: v předmětném periodiku kolísá ortografie: „Satan“ – „satan“.

<sup>8</sup> F. D., „Zbožnost vůdčích zednářských osobností,“ *SZ* 6 (1932): 135–137 (část článku na pokračování), zde s. 136.

<sup>9</sup> „Zásady Komenského si osvojil i nizozemský spolek ‚Přátel kříže‘ a sice ještě dříve, než svobodní zednáři; ale to nemění ničeho na skutečnosti, že i oni byli vedeni náboženskou touhou a péčí o nejlepší poměr svého řádu k Tvůrci Všemohíra, Nejvyššímu Staviteli světů. Je proto nesprávné, jsou-li ztotožňováni se Satanem.“ F. D., „Zbožnost vůdčích zednářských osobností,“ *SZ* 6 (1932): 169–171 (dokončení), zde s. 170.

a presidenty, ovlivňují tisk, divadla, biografy, sport a všechny veřejné podniky vůbec. Podporují a prosazují své členy na všechna vlivná místa ve státě, obcích a všech veřejných institucích. Arciotelem zednářů byl ten, který vynesl Krista na horu vysokou velmi a ukázav jemu na krajinu vůkol...“<sup>10</sup>

Pražský večerník, o němž měl Jan Werich před druhou světovou válkou trefně prohlásit, že vzhledem ke svému obsahu by bylo výstižnější, kdyby se jmenoval „Pražský nočník“, byla tiskovina evidentně profánní, a nikoli katolická. Každý, kdo se delší dobu zabývá studiem zednářství, zejména toho prvorepublikového, se nad obsahem šířených dezinformací jen trpce pousměje.<sup>11</sup>

V dané souvislosti není nezajímavé, jak *Svobodný zednář* informuje o strašení zednáři ze strany katolického tisku, který však vůbec nehovoří o jejich satanismu, nýbrž pouze o tom, že pěstitelé královského umění chtějí demolovat křesťanské pojetí manželství a demoralizovat společnost.<sup>12</sup>

Za zmínku stojí ještě přetisk článku T. G. Masaryka z *Nové doby* z roku 1905 proti katolickým pověrám ohledně zednářů a proti jejich označování za satanisty.<sup>13</sup> Masaryk se ale o zednářství samotném vyjadřoval poměrně kriticky, protože se mu zdálo být čímsi překonaným a nevhodným pro moderní demokracii. Mimochodem tato tehdejší Masarykova kritika zednářství nebyla mnoha čtenářům *Svobodného zednáře* právě po chuti.

Prozatímní závěr je nabíledni: **České svobodné zednáře regulérní vzhledem k Londýnu by nikdo z kolektivního satanismu obviňovat neměl, protože po ničem takovém jsme nenalezli ani stopy.** Zcela zásadní je ovšem zjištění, že dotyčná pověra nebyla přinejmenším v době první republiky výlučně katolickou záležitostí, protože sami členové lóží často žalují na profánní tisk a „svět“. Jednalo se tedy o mínění rozšířené v celé společnosti, a nikoli pouze o výlučně o katolickou záležitost!

<sup>10</sup> (Autor neuveden), „Zednáři Na Bertramce,“ *SZ* 6 (1932): 155–156. Setkání bylo věnováno koncertu vážné hudby. Srov. Ctirad Václav Pospíšil – Veronika ŘEHÁKOVÁ, „Wolfgang Amadeus Mozart a čeští hudebníci v časopisu *Svobodný zednář* (1925–1938),“ *Theologická Revue* 91, č. 2 (2020): 177–192.

<sup>11</sup> Zájemce o podrobnější a velmi solidní informace o dané problematice odkazujeme na monografii: Jana ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, Praha: Libri, 2002.

<sup>12</sup> Srov. (Autor neuveden), „Jesuitské ruce,“ *SZ* 6 (1932): 156.

<sup>13</sup> Srov. Tomáš G. MASARYK, „Katolické pověry o zednářství a satanismu,“ *SZ* 8 (1934): 113–117, 139–140.

Nyní prověříme tato prozatímní konstatování pohledem do interního periodika německých československých zednářů.

## 2. VÝRAZY „SATAN“ A „SATANISMUS“ NA STRÁNKÁCH PERIODIKA *DIE DREI RINGE* (1925–1938) (= DDR)

Člověka znalého věcí určitě nepřekvapí, že rovněž na stránkách interního časopisu německy mluvících prvorepublikových československých zednářů jsme nenarazili ani na sebemenší náznak uctívání Knížete temnot, ale přesně naopak na stále znovu zaznívající obranu proti tomuto nechutnému a děsivě dehonestujícímu nařčení.

První výskyt slova „satanismus“ se nalézá ve třetím ročníku (1927) a jedná se o autorizovaný německý překlad<sup>14</sup> staršího článku T. G. Masaryka z roku 1907 po jeho polemické diskusi s katolickými duchovními v královéhradeckém Adalbertinu.<sup>15</sup> V této partii svého příspěvku Masaryk kritizuje katolickou pověru ohledně satanismu zednářů a klade ji na stejnou rovinu jako pověru o rituální vraždě ze strany judaistů. Je určitě sympatické, že němečtí svobodní zednáři odkazovali na dřívější text tehdejšího československého prezidenta, neboť to naznačuje jejich zlepšující se vztah k první republice jako ke vlastní domovině nejenom geografické, ale také politické.

O rok později nacházíme zprávu<sup>16</sup> o nám již známém dopisu patera Grüberera SJ vídeňskému zednáři, doktoru Reichelovi. Dozvídáme se, že katolická inteligence s odporem odmítá Taxilovy fabulace a pomluvy a že pater Grüber chce s těmito difamacemi poctivě bojovat, za což požaduje, aby se zednáři vůči katolické církvi chovali s náležitou slušností a také o ní nešířili polopravdy, či dokonce difamace. Je příznačné, že zpráva o dané záležitosti se v *Die drei Ringe* objevila o rok dříve nežli ve *Svobodném zednáři*, což ukazuje na to, jak probíhal informační tok.

<sup>14</sup> Srov. Tomáš G. MASARYK, „Intelligenz und Religion,“ *DDR* 3 (1927): 25–26 – první část staršího Masarykova článku, který byl uveřejňován na pokračování.

<sup>15</sup> Srov. Tomáš G. MASARYK, *Intelligence a náboženství. Náboženská diskuse v královéhradeckém Adalbertinu* 23. října 1906, Praha: Nakl. Čas, 1907. Vzhledem k novému vydání: Tomáš G. MASARYK, *Intelligence a náboženství*, in Tomáš G. Masaryk, *Z bojů o náboženství a texty z let 1904–1906*, Praha: Ústav T. G. Masaryka – Masarykův ústav – Archiv AV ČR, 2014, s. 530–572, musíme konstatovat, že se jedná pouze o výtah. Německý překlad například začíná až sedmým odstavcem vzhledem k poslednímu českému vydání.

<sup>16</sup> Srov. (Autor neuveden), „Sensationen hinter den Kulissen,“ *DDR* 4 (1928): 257–258.

V ročníku 1929 se připomíná dvaatřicáté výročí konce tak zvané Taxilovy aféry.<sup>17</sup> Bývalý zednář, který lóži záhy opustil, více než deset let vydával spisky, v nichž barvitě popisoval satanismus, černé mše, dokonce rituální vraždy a další nechutnosti, které měli údajně páchat svobodní zednáři. Tyto informace, či spíše dezinformace nalezly sluch nejenom v širší veřejnosti, ale také v katolické církvi, a bohužel dokonce snad také mezi vyšší hierarchií.<sup>18</sup> V příspěvku německých svobodných zednářů<sup>19</sup> se připomíná den 19. 4. 1897, kdy Léo Taxil v Paříži vystoupil s šokujícím prohlášením, že to vše byla mystifikace a že na hlouposti statisíců lidí vydělal miliony. Zmíněná zpráva v *Die drei Ringe* o výročí Taxilova sebeodhalení tudíž evidentně patří mezi ty, v nichž se zednáři brání proti daným nařčením.

V následujících ročnících nacházíme zmínky o „Satanovi“ a „satanismu“ jen v kontextu jiných témat, a proto je připomínáme jen pod čarou.<sup>20</sup>

<sup>17</sup> Léo Taxil, původním jménem Marie Joseph Gabriel Antoine Jogand-Pagès (1854–1907). Původně antiklerikálně zaměřený novinář, krátkou dobu zednář, fingoval obrácení a následně vydělával na lehkověrnosti čtenářů chtivých senzační odhalení zednářů jako satanistů.

<sup>18</sup> Svědek celé záležitosti, T. G. Masaryk o tom všem souhrnně vypovídá: „Ale ke švindlu Taxil-Vanghan Lev XIII. nemlčel. Taxil byl přijat v papežské audienci, vymyšlené Miss Vanghanové dostalo se papežského požehnání, tajný sekretář povzbudil švindlře v jejich díle. Jest ku podivu, jak na konci devatenáctého století možno, aby sprostá banda švindlérská organizovaná z Taxila, dr. Hackse, švagra nakladatele klerikálního listu *Kölnische Volkszeitung*, a z Itala Margiotty, tolik pobláznila římskou kurii kultem satana. Jest zjištěno, že nejen papež, nýbrž i ostatní mocní hodnostáři vatikánští četli slátaniny těchto podvodníků a neprohlédli jejich očividnou absurdnost.“ Tomáš G. MASARYK, „Klerikalismus a církevní politika,“ in Tomáš G. Masaryk, *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, s. 100–107, zde 102. Dlužno podotknout, že informace o Taxilově podvodu je neproblematická. Naproti tomu zpráva o Lvu XIII. je třeba vnímat s náležitou opatrností, neboť autor citovaného textu nebyl vůči tomuto papeži po nešťastné zkušenosti s hilsneriádou tak docela nezaujatý. Sluší se ještě podotknout, že papežská neomylnost se týká výkladu zjevení, a nikoli hodnocení jednotlivých osob a jejich literárních výkonů!

<sup>19</sup> Srov. (Autor neuveden), „Ein Jubiläum,“ *DDR* 5 (1929): 82–83.

<sup>20</sup> Srov. *DDR* 6 (1930): 125: Podle Gándhiho je Evropa říší Satanovou. Na s. 125 je citován Dostojevského výrok o Satanovi a jeho působení ve světě. Dle našeho mínění nemá valného smyslu uvádět tituly těchto příspěvků. Připomínáme ještě článek: J. U., „Untergang und Erklärung der Templer,“ *DDR* 11 (1935): 64–66. Autor podotýká, že templáři byli křivě a striktně účelově obviňováni ze satanismu. Zkratka J. U. s vysokou mírou pravděpodobnosti ukazuje na autora četných příspěvků v *DDR*, Johannese Urzidla.

Tuto pozoruhodnou osobnost se sluší připomenout. J. Urzidl se narodil 3. února 1896 v Praze a zemřel 2. listopadu 1970 v Římě. Byl německy píšícím autorem, básníkem,



Poslední námi konstatovaný výskyt klíčových slov je v předposledním ročníku periodika. Opět se jedná o obhajobu proti nařčení ze satanismu.<sup>21</sup> Dozvídáme se zde, že francouzsky kněz, abbé Lecanu, autor knihy „Dějiny Satana“ hovoří také o zednářích, o nichž tvrdí, že jejich symbolika je satanistická. Zednářům z toho šla hlava kolem, protože nerozuměli, jak ve dvacátém století ještě někdo může šířit takové pomluvy. Problém tkví v tom, že autor německy psané zprávy neuvádí bibliografický odkaz na kritizovanou monografii. Dle našeho zjištění ale dotyčná kniha uznávaného katolického odborníka v oboru démonologie spatřila světlo světa již v roce 1861,<sup>22</sup> tedy v době nejvyhrocenější konfrontace katolické církve se svobodnými zednáři zejména ve Francii a v Itálii. Dlužno ovšem přiznat, že Lecanuova práce vychází dodnes.<sup>23</sup> Opět se potvrzuje, že vydávání starých knih a dokumentů bez patřičné tak říkajíc „přidnešňující“ předmluvy může být vyvoláváním starých zlých duchů. Podotýkáme, že by bylo zcela nekorektní obviňovat všechny současné katolíky z toho, co o zednářích napsal pater Lecanu. Nejenom katolíci, ale také zednáři se tudíž mohou velmi snadno na základě nerozlišování dopustit nekorektnosti. Konečně je třeba podtrhnout, že omyl patera Lecanu v hodnocení svobodných zednářů ještě rozhodně nemusí znamenat, že vše v jeho pojednání je špatné a nepoužitelné. Úkolem odborníka je poznat, rozlišit omyly od toho, co je nosné a co se dá použít i dnes.

---

esejistou, historikem. Osobně se stýkal s F. Kafkou, M. Brodem, F. Werfelem, E. E. Kischem a rovněž s významnými výtvarníky jako například s J. Zrzavým, V. Špálou, V. Hofmanem, R. Kremlíčkou. Není ani stínu pochyb, že J. Urzidil byl dokonale bilingvní. Roku 1921 vstoupil do pražské německé Lóže Harmonie, téhož roku nastoupil jako tiskový tajemník na Německém velvyslanectví v Praze, z kteréhožto místa byl propuštěn v roce 1933, respektive 1934. Roku 1922 pojal za choť Gertrudu Thiebergerovou, která byla dcerou pražského rabína. Prvního července 1939 uprchl se svou paní z Protektorátu a do vlasti se již nevrátil. Srov. Jiří VESELÝ, „Hledání harmonie,“ in Johannes Urzidil, *Hry a slzy*, Praha: Odeon, 1985, s. 7–29; Lubomír Slavíček (ed.), *Slovník historiků umění, výtvarných kritiků, teoretiků a publicistů v českých zemích a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů (asi 1800–2008)*, sv. 2, Praha: Academia, 2016, s. 1564–1566.

<sup>21</sup> Srov. (Autor neuveden), „Frankreich. Das Pentagramma macht Dir Pein, oder: Warum wundern wir uns?“ *DDR 13* (1937): 10–11.

<sup>22</sup> Srov. Auguste François LECANU (1803–1884), *Histoire de Satan, sa chute, son culte, ses manifestations [...] magie, possessions, illuminisme, magnétisme, esprits frappeurs, spirites, etc., [...] démonologie artistique et littéraire, association démoniaque, imprégnation satanique ou le sacrement du diable*, Paris: éd. Parent-Desbarres, 1861.

<sup>23</sup> Srov. Auguste François LECANU, *Geschichte des Satans: Sein Fall, seine Anhänger, seine Offenbarungen, seine Werke, sein Kampf gegen Gott und die Menschen*, Wentworth Press, 2019, reprint starého vydání, město neuvedeno.



Závěr kritického zkoumání problematiky satanismu na stránkách *Die drei Ringe* je naprosto totožný s tím, které jsme uvedli výše v případě *Svobodného zednáře*. I o německy mluvících regulérních svobodných zednářích prvorepublikového Československa platí, že u nich nenalézáme sebemenší stopu uctívání zlého ducha. **Potvrzuje se tudíž, že označovat regulérní svobodné zednáře za satanisty je mrzká pomluva.**

### 3. KDO NEROZLIŠUJE, SNADNO UPADNE DO NEPRAVOSTI JMÉNEM POMLUVA!

To, co bylo doposud řečeno o satanismu, platí pro svobodné zednáře regulérní vůči Londýnu a zřejmě také pro ty, kteří jsou regulérní vůči Paříži (Velký Orient). Regulérními zednáři jsou ti, kdo patří k nějaké lóži spjaté s příslušnou národní velikou lóží, která má uznání nejstarší Veliké lóže v Londýně. Mnozí si zednářství představují jako centrálně řízenou organizaci, tak tomu však není, protože uznání určité Veliké národní lóže spočívá v kontrole dodržování pravidel ze strany Londýna nebo Paříže. Regularizace lóže příslušnou Velikou národní lóží se odehrává podle stejného kritéria. Zednář také může lóži opustit, v zednářské mluvě se jedná o tak zvané „čestné krytí“. Jaké názory na konkrétní problémy místní lóže a jednotlivý zednář zaujímají a jakým aktivitám ve světě se věnují, to se odehrává na základě svobody jejich svědomí. Zdaleka ne všechno, co ve světě jednotlivý zednář podniká, je tudíž možno považovat za aktivitu zednářské organizace. Dlužno ještě připomenout, že v zednářství shledáváme něco jako velké „schizma“, protože existují lóže navázané na Veliký Orient Francie,<sup>24</sup> který od roku 1877 není uznáván Londýnem. Hlavním důvodem by mělo být to, že francouzští zednáři vypustili z pravidel povinné vyznání Velkého Architekta – Boha stvořitele, a tak se otevřeli i ateistům.<sup>25</sup> Už z tohoto hlediska by mělo být

<sup>24</sup> V takovém případě někteří hovoří o regularitě vzhledem k Paříži.

<sup>25</sup> Srov. Michael BOROVÍČKA, *Dějiny zednářských lóží. Spiklenci proti světu, nebo dobrodinci lidstva*, Praha: Ottovo nakladatelství, 2003, s. 187.

Dějiny jasně dokládají, že Velká Británie a Francie prostě nemohou jít tak docela dohromady. Mimochodem, při otevření tunelu pod kanálem leckdo zejména na britské straně ve jménu „*splendid isolation*“ prohlásoval: „Co Bůh rozdělil, to ať člověk neprojuje!“

patrné, že zednáři regulérní z hlediska Londýna by měli být křesťanům blíže než ti francouzští.

**Řečené však tak zcela jednoznačně nemusí platit pro další organizace, které se tváří jako zednářské, ve skutečnosti ale nedodržují základní pravidla, a proto nemohou být uznány příslušnými autoritami.** Dalo by se tudíž hovořit o pseudozednářství. V první řadě je třeba zmínit zednářství smíšené, kde jsou v lóžích muži i ženy, a zednářství vyložené ženské.<sup>26</sup> Tyto neregulérní zednářské organizace nejsou předmětem nynějšího výzkumu, protože autoři nynější studie o nich nemají dostatek informací. Řekne-li tedy někdo něco o zednářích obecně, ukazuje se, že toho o zednářské problematice moc neví. I o smíšeném a ženském zednářství lze ovšem odůvodněně předpokládat, že satanismus se v nich nevyskytuje.

Svět různých pseudozednářských organizací je velmi, velmi pestrý a spletitý. Jako příklad lze uvést britské šlechtické uskupení z první poloviny osmnáctého století, které neslo výmluvný název: Klub pekelného ohně. To nakonec muselo být pro svou nemravnost státem zakázáno.<sup>27</sup> Dalším příkladem snad nikoli satanismu, nicméně tajné organizace, která se navenek podobala zednářství, byli **ilumináti**, kteří razili revoluční politické ideje a projevovali negativní postoje k organizovanému náboženství, což vyvolalo odpor církve i konzervativně smýšlejících osob. Církevní dokumenty proti zednářům z let 1738 a 1751 vyjadřovaly znepokojení nad zednářským tajnůstkářstvím. Papežské výroky z předminulého století, v nichž zaznívají ostře odsudečné tóny proti buřičským tajným spolkům podvracejícím moc knížat a vystupujícím proti církvi, byly reakcí zejména na aktivity iluminátů. Regulérní zednáři marně protestovali proti směšování identit, neboť buřičství určitě neměli ve svém programu.<sup>28</sup> Zednářské lóže totiž byly téměř vždy oficiálně nahlášeny příslušným úřadům, spravovaly se navenek podle místního spolkového zákona, měly zakázáno jakoukoli protistátní činnost, vyznačovaly se však pochopitelně zakrytým členstvím svých příslušníků, a to zejména kvůli jejich osobní bezpečnosti. K tomu si dovolíme podotknout, že

<sup>26</sup> Srov. např. David V. BARRET, *Atlas – tajné spolky. Pravda o templářích, zednářích a jiných organizacích*, Praha: Metafora, 2010, s. 89 – Od osmdesátých let 19. století existují ve Francii ženské lóže, od roku 1903 v USA. Hlavní proud zednářství je považuje za neregulérní.

<sup>27</sup> Srov. BARRET, *Atlas – tajné spolky*, s. 144–145.

<sup>28</sup> Srov. tamtéž, s. 98.

přechod od iluminátů k regulérním zednářům nebyl něčím zcela nemožným, což však neznamená, že obě uskupení bychom mohli lacině identifikovat. Zároveň se sluší podtrhnout, že ani silně antiklerikální ilumináty bychom neměli bez faktických dokladů obviňovat ze satanismu.

**Od posledního desetiletí devatenáctého století do počátku okupace u nás existovalo vícero uskupení, která tvrdila, že jsou zednáři. Většinou však zmíněné organizace neměly prakticky žádnou šanci na regularizaci.**<sup>29</sup> Jednalo se například o gnostiky a esoterické filosofy z počátku 20. století, kteří vykazovali značnou míru iracionality. Po první světové válce obnovili činnost jako Starognostická společnost.<sup>30</sup> Dalším takovým spolkem byl Řád vyšších neznámých – martinisté. Uvedená společnost u nás začala působit v devadesátých letech předminulého století. Patřili k nim například i literáti Zeyer a Karásek ze Lvovic. Dávali se výmluvně přezdívky: Lucifer, Parcival apod.<sup>31</sup> Zmínku zasluhuje také Theosofická společnost, jejíž členové usilovali o sbratření celého lidstva, intenzivně studovali různá náboženství. Je vcelku pochopitelné, že propadali synkretismu nikoli nepodobnému tomu, který charakterizuje New Age. I mezi ně patřil literát Zeyer.<sup>32</sup>

Po první světové válce se někteří martinisté snažili proniknout do regulérní lóže Jan Amos Komenský, naráželi zde však na obtížné překonatelné problémy.<sup>33</sup> Někteří lidé z výše uvedených „mystických“ spolků se domnívali, že mají kontakt s nadpřirozenem, o což zednáři neusilují.<sup>34</sup> Dalo by se hovořit o jevu, který by autoři nyní předkládané studie definovali jako „pseudomystické“ vševědství a mesiánství, kterážto pomýlenost postihuje i řadu samozvaných katolických „mystiků“. Tam, kde mizí pravá, ve skutečnosti rozumná víra, nastupuje pověra a propad do z našeho hlediska negativních a psychologicky nebezpečných forem religiozity.<sup>35</sup> S tímhle vším ale poctiví regulérní zednáři nemají a ani nechtějí mít nic společného.

<sup>29</sup> Srov. ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, s. 291.

<sup>30</sup> Srov. tamtéž, s. 291–292.

<sup>31</sup> Srov. tamtéž, s. 292–293.

<sup>32</sup> Srov. tamtéž, s. 293.

<sup>33</sup> Srov. tamtéž, s. 293.

<sup>34</sup> Srov. tamtéž, s. 294.

<sup>35</sup> „Nacházíme zde však momenty, které u moderních českých zednářů hledáme stěží. Mezi ně můžeme zařadit až jakési démonické vystupování některých z nich, a na druhé straně neuvěřitelnou senzitivnost, jsoucí na hranici patologických stavů. S těmito kategoriemi normální zednáři skutečně nepracují.“ Tamtéž, s. 294.

**Označování regulérních svobodných zednářů za satanisty tudíž vyplývalo a vyplývá jednak z neschopnosti vnějšího posuzovatele rozlišovat názorové identity ve skutečnosti velmi odlišných organizací, jednak následně také z lehkověrné akceptace pomluv vychytralých podvodníků a podnikatelů na rovině bulvárních tiskovin,** jako byl například výše zmíněný Léo Taxil. Podobné, opravdu velmi nedůvěryhodné tiskoviny se ovšem objevovaly například na konci třicátých let minulého století<sup>36</sup> a setkáváme se s nimi i v současnosti.<sup>37</sup>

Ačkoli regulérní svobodné zednáře můžeme naprosto vyvinít ze satanismu, neznamená to, že by jednotlivý příslušník této organizace nemohl podobné úchylce propadnout. To se koneckonců může stát i někomu, kdo byl pokřtěn v katolické církvi. Jako příklad lze uvést jméno věhlasného italského literáta a také zednáře Giosuè Carducciho (1835–1907), který jako první příslušník svého národa obdržel v roce 1906 Nobelovu cenu za literaturu. Tento autor napsal v roce 1863 a v letech 1865 a 1869 uveřejnil „Inno a Satana“ – „Hymnus na Satana“. Otázkou je, zda tento provokativní literární výtvor výrazně levicově a revolučně orientovaného autora můžeme považovat za projev skutečného satanismu, protože pro radikální levici oné doby byl Satan metaforou revolty proti uspořádání tehdejšího světa.<sup>38</sup> Je ovšem pochopitelné, že vnější posuzovatel zejména křesťanské názorové orientace v tom nemohl nespátřovat potvrzení svých podezření, podle nichž zednáři jsou přece jenom satanisté. V souvislosti s bojem za sjednocení Itálie se v Carducciho případě pravděpodobně jednalo o projev ostře militantního antiklerikalismu a odporu vůči papežskému státu, který stál v cestě vzniku Italského království.

<sup>36</sup> Srov. Jan Rys, *Židozednářství metla světa*, Praha: Zednářská korespondence 1938. Hrubé pomluvy a někdy dokonce i směšné omyly, obsažené v této publikaci, se týkají zejména hodnotících soudů a zpráv o záměrech zednářů. Kupříkladu označení T. G. Masaryka jako zednáře 32. stupně je čirý nesmysl, rovněž tak zmínka o tom, že Stalin v sovětském Rusku povolil existenci lóží, patří do říše ideologických pohádek. Přehled prvorepublikových lóží ovšem může být historicky zajímavý. Hovoří-li fašista jako Jan Rys velmi negativně o československých zednářích, mělo by to spíše svědčit o jejich kvalitách než o něčem negativním.

<sup>37</sup> Srov. např. Max HEINDEL, *Svobodné zednářství a katolicismus*, Ostrava: Obec unitářů, 2017. Název překladového svazčku naprosto neodpovídá obsahu tohoto prapodivného spisku. Hovoří se zde o tom, že zednáři uctívají Satana. Tiskovina je plná prapodivných bájeslovných smyšlenin. Sami současní čeští regulérní svobodní zednáři nad obsahem spisku kroutí bezradně hlavou, protože tohle opravdu není jejich identita.

<sup>38</sup> Srov. např. Mario BIAGINI, *Il poeta della terza Italia. Vita di Giosuè Carducci*, Milano: Mursia, 1971.

Podotýkáme, že odborníci znalí zednářství a jeho ideálů posuzují dnes chování italských lóží a jejich členů v posledních desetiletích předminulého a v prvních desetiletích minulého století jako přemrštěně nacionalistické, ideologické, revoluční, a proto evidentně nezednářské.<sup>39</sup>

#### ZÁVĚR:

#### REGULÉRNÍ ZEDNÁŘSTVÍ A SATANISMUS – DVA VZÁJEMNĚ KONTRADIKTORNÍ POJMY

Předchozí analýza periodik regulérních svobodných zednářů v prvorepublikovém Československu a bedlivé rozlišování mezi nimi a jinými navenek podobnými organizacemi nás přivedlo ke konstatování, že **satanismus a regulérní svobodné zednářství jsou dva vzájemně se vylučující pojmy**. Pokud by dále někdo šířil tyto „zaručené zprávy“, měl by si uvědomit, že se dopouští pomluvy, což pro křesťana zároveň znamená těžké provinění proti osmému přikázání.

Sluší se důrazně podtrhnout, že v první republice velmi časté propojování zednářů s vyvoleným národem souviselo s dezinformacemi obsaženými v nechvalně známém pamfletu *Protokoly sionských mudrců*. Ten sloužil jako pádný argument ospravedlňující brutální antisemitismus. Lidé potřebují označit někoho za viníka nesnází, těžkostí a tragédií. Ve středověku a v raném novověku to byly čarodějnické procesy,<sup>40</sup> které

<sup>39</sup> Některé italské lóže, zejména Grande Oriente d'Italia, se neúměrně politizovaly a stávaly extrémní názorová směřování. Jednalo se nejenom o konfrontaci s katolickou církví a papežstvím, ale dokonce o nefalšovanou nenávisť, což bylo a je v rozporu s Andersonovými konstitucemi. Jejich ideové zaměření lze hodnotit jako vpravdě nezednářské! Srov. Michael Heinrich WENINGER, *Loge und Altar. Über die Aussöhnung von katholischer Kirche und regulärer Freimaurerei*, Wien: Erhard Löcker Verlag, 2020, s. 297.

<sup>40</sup> Sluší se připomenout, že tyto procesy nejsou plodem křesťanství, neboť ve skutečnosti zde máme co do činění s poměrně primitivními religiózními, psychologickými a sociálními schématy, přítomnými v lidských myslích od doby kamenné po dnešek. Mimo chodem křesťanské země Evropy a Severní Ameriky jsou v současnosti jedinými rozsáhlými světovými oblastmi, kde se žádné lynčování domnělých a někdy také skutečných čarodějů a čarodějnic neodehrává. Naproti tomu zejména o Africe, Latinské Americe a v některých asijských zemích to bohužel tvrdit nelze. Srov. Wolfgang BEHRINGER, *Čarodějnictví – globální historie*, Praha: Albatros, 2016. Pranýřování a lynčování nepohodlných obětí beránek však v do jisté míry sekularizované období honů na čarodějnice neustále hrozí a do jisté míry visí ve vzduchu jak v Evropě, tak v Severní Americe. Koneckonců současné běsnění na západ od Šumavy, které připomíná mechanismy čínské kulturní revoluce ze šedesátých let minulého století, o tom vydává velmi

nacházely paralelní obdobu v obviňování Židů a následně zednářů ze všeho možného i nemožného. Upřímně řečeno, **obviňování zednářů ze satanismu je rafinovaný způsob, jak z nich dělat moderní „čarodějnice“ případně „Židy“, a obracet tak proti nim slepý hněv lidu, přinejmenším toho křesťanského.** Příbuznost naznačených dezinformačních mechanismů s čarodějnickými procesy a s moderním antisemitismem by měla všem rozsvěcovat pomyslnou červenou kontrolku v jejich mozku a varovat je, aby se na podobných nechutných scénářích minulosti zásadně odmítali podílet.

Na podporu našeho závěru nyní uvedeme další argumenty. Katolická pravděpodobně nepotěší, že na základě zkoumání jednoho významného jezuitského odborníka na zednářství bylo jen v osmnáctém století v lóžích: přes 2000 kněží, 5 metropolitů, 5 arcibiskupů, 2 biskupové, 30 generálních vikářů, 300 příslušníků dómských kapitul, 157 benediktinů, 39 kapucínů, 35 cisterciáků, 33 minoritů, 32 dominikánů, 30 františkánů, 30 augustiniánů, 25 exjezuitů.<sup>41</sup> Lze se domnívat, že tak značné množství duchovních by propadlo satanismu?

**Pokud se jedná o papežské dokumenty ohledně zednářství, shledali jsme v nich odsouzení jejich synkretismu, indiferentismu, deismu a obviňování z podvrtné činnosti vůči státům a církvi. Nikde ovšem jasně nezazní, že zednáři by měli být satanisté.**<sup>42</sup> I dokument

---

neblahé svědectví. O skutečném stavu věcí svědčí i to, že není radno konkretizovat. I dnes platí, že máme sice svobodu projevu na základě zdravého rozumu, jak je to ale s bezúhonností po projevu, toť nemalý otazník.

<sup>41</sup> José Antonio FERRER-BENIMELLI SJ, *Masonería, Iglesia e Ilustración: Une conflicto ideológico-político-religioso I-IV*, Madrid: Publicaciones de la Fundación Universitaria Española, 1975–1977, zde IV., s. 44.

<sup>42</sup> Srov. Lev XIII., *Humanum genus*, encyklika o sektě zednářů ze dne 28. 4. 1884, in *Enchiridion delle Encicliche* 3, Bologna: EDB, 1997, s. 381–432. Papež v tomto nejrozsáhlejším papežském dokumentu věnovaném zednářství používá Augustinův myšlenkový model, v němž se staví do protikladu obec Boží a obec Satanova, církev Kristova a církev Satanova, v tomto případě světové zednářstvo, které je vnímáno jako globální hybatel z hlediska Lva XIII. výlučně negativního společenského pohybu. Tato silně černobílá rétorická figura ovšem neznamená reálné obvinění zednářů ze satanismu, protože v dotyčném textu nenalezneme ani náznak obvinění z kultur prokazovaného Knížeti temnot. Podle našeho soudu papež moc a význam zednářů výrazně přecenil a zároveň nebral dostatečně v potaz celou řadu jiných příčin a politických uskupení, jež k takovému společenskému směřování vedly. V době ostré konfrontace mezi církví na straně jedné a zejména Italským královstvím i výrazně antiklerikální atmosférou na Apeninském poloostrově té doby na straně druhé byla ovšem reakce Lva XIII. snadno pochopitelná. Přenášení této rétoriky do dnešní doby a současné situace by bylo ne-

Německé biskupské konference, jímž se v roce 1980 uzavřel dialog mezi ní a německými regulárními svobodnými zednáři a v němž se vylučuje příslušnost katolíka k zednářské lóži, ani náznakem nezmiňuje programový satanismus.<sup>43</sup>

Pokud se jedná o české prvorepublikové zednáře, je třeba konstatovat, že většina z nich byla buď spíše matrikovými katolíky, nebo více méně uvědomělými evangelíky, dokonce špičkovými evangelickými teology.<sup>44</sup> Lze si představit, že by tito lidé byli satanisty? Podle našeho soudu je to zhora nemyslitelné. Upřímně řečeno, v zednářských periodikách dané doby se stále opakuje odvolávání na Jana Amose Komenského jako předchůdce moderního zednářství a inspirátora nejstarších, tak zvaných Andersonových pravidel.<sup>45</sup> Nevylučuje Komenského zbožnost byť jen náznak jakékoli formy satanismu?

Na samý závěr si dovolíme kriticky poukázat na relativně často se opakující tvrzení, podle něhož by se nejvyšší zednář měl klanět Satanovi, zatímco ten obyčejný zednář by o tom neměl nic vědět. Za prvé, žádný nejvyšší zednář neexistuje, protože daná organizace má docela jiný

---

šťastné a velmi nezodpovědné. Papežská neomylnost se týká výkladu zjevení, nikoli hodnocení osob a organizací. Encykliky samy o sobě jsou dobově podmíněné, a proto jejich poselství nepřekračuje úroveň tak zvaného třetího koše magisteria, pročez dané výroky nejsou definitivní a nereformovatelné. Odsouzení indiferentismu, deismu, synkretismu a naturalismu zůstávají v platnosti, otázkou však je, nakolik lze tato označení spravedlivě aplikovat na regulární svobodné zednáře jako celek. I zednáři by si měli uvědomovat, že encyklika z roku 1884 nemůže být nekriticky brána jako výraz smýšlení celku katolické církve jedenadvacátého století o nich samotných. I oni jsou vystaveni nebezpečí nerozlišování a následné pomluvy.

<sup>43</sup> Srov. *Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zur Frage der Mitgliedschaft von Katholiken und Freimaurern*, čl. 5; in Michael Heinrich WENINGER, *Loge und Altar. Über die Aussöhnung von katholischer Kirche und regulärer Freimaurerei*, Wien: Erhard Löcker Verlag, 2020, s. 406–423.

<sup>44</sup> „Ve všech lóžích bychom našli jedince, kteří byli sice organizováni v katolické církvi, ale jejich vztah k náboženství byl velmi vlažný, jako u většiny českých intelektuálů této doby. Něco jiného platí pro příslušníky protestantských církví, u nichž se zednářství a aktivní víra nijak nevylučovaly. České zednářství rozhodně nebylo militantně antikolické, byla v něm řada matrikových katolíků, a pokud šlo o nějakou diskusi na adresu katolické církve, pak vždy jen jako obrana. Volnomyšlenkáře však můžeme považovat za dosti radikální zastánce osvobození se od víry.“ ČECHUROVÁ, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, s. 166.

<sup>45</sup> Srov. např. R. J. V., „Čerpal Anderson z díla Komenského?“ *SZ* 3 (1929): 51–55. Srov. Ctirad V. Pospíšil, „Jan Amos Komenský v časopisech prvorepublikových československých svobodných zednářů (1925–1938),“ *Caritas et veritas* 2021? – v době vzniku tohoto příspěvku byl text v recenzním řízení.



charakter. Identita lóží a zednářů je dána dodržováním pravidel, nikoli nějakým velením a slepou poslušností. Za druhé, jak dotyčný ví, co dělá nejvyšší svobodný zednář, který ve skutečnosti neexistuje? Šiřitelům podobných zpráv je třeba doporučit, aby se sami nad sebou zamysleli, protože nemají sebemenší doklad pro to, co bezostyšně tvrdí. Pokud jsou vůbec schopni sebereflexe a proměny smýšlení, měli bychom jim doporučit pokání, jež nevyhnutelně zahrnuje očistění jména těch, které dotyční svými výroky těžce poškodili. Jelikož toho ve valné většině případů pro absenci pokory nejsou schopni, budiž tato studie vnímána jako určitá forma nápravy křivd, jež tito lidé, často bohužel příslušníci katolické církve, svými výroky napáchali.

#### Regular Free Masons and Satanism?

*Keywords:* Free Masons; Demonology; Satan; First Czechoslovak Republic; Catholic Theology

*Abstract:* The starting point of this study is even the still appearing accusations of satanism directed at Free Masons. In the two first parts of the study, the authors focus on the appearance of the words "Satan" and "satanism" in the internal periodicals of Czechoslovak Free Masons during the period of the First Republic. These appearances are nearly always merely a defense against such accusations, often coming from the secular press. In the third part, the authors discuss various organisations which at first might look like Free Masons, but in fact have no connection with regular Free Masons. In these cases, certain forms of satanism and occultism can sometimes exist. The conclusion of the article is based on previous research and there are a number of other arguments: regular Free Masons and satanism are two concepts that we should never connect.

prof. Ctirad Václav Pospíšil, Th.D.  
TF JU  
Kněžská 8  
37001 České Budějovice  
[cpospisil@volny.cz](mailto:cpospisil@volny.cz)

Mgr. Bc. Veronika Řeháková, PhD.  
TF JU  
Kněžská 8  
37001 České Budějovice  
[rehakova@tf.jcu.cz](mailto:rehakova@tf.jcu.cz)